

Azərbaycanın iqlim savadlılığı təşəbbüsünün geosiyasi çəkisi

COP30-un dinamizmi bu dəfə emissiya hədəfləri və maliyyə mexanizmləri ilə məhdudlaşmadı; global diqqət təhsil sistemlərinin yaşıl dönüşünə yönəldi. Əvvəllər iqlim müzakirələrinin periferiyasına sıxışdırılan təhsil indi strateji sahəyə çevrilir. Çünki dünya qəbul edir ki, enerjiddə və sənayedə aparılan islahatlar yeni nəsil ekoloji düşüncə tərzilə tamamlanarsa, real təsir göstərə bilər. Məhz bu kontekstdə Azərbaycandan gələn təşəbbüs – iqlim savadlılığının global təhsil gündəminə integrasiyası və Beynəlxalq Şagird Qiymətləndirmə Proqramı (PISA) vasitəsilə ölçülməsi – Belemen ən aktual siyasi mesajlarından biri oldu.

Qeyd etməliyik ki, təşəbbüs mahiyyət etibarilə siyasi təklifdir. Nəzəri baxımdan, təşəbbüs “yumşaq güc” konsepsiyası çərçivəsində dövlətin təsir vasitəsi rolunu nümayiş etdirir: Azərbaycan global təhsil standartlarının formalaşdırılmasında normayaradıcı aktor kimi öz mövqeyini möhkəmləndirməyə çalışır. Belə bir yanaşma beynəlxalq münasibətlər nəzəriyyəsində “strateji normativ aktor” anlayışını əks etdirir; yəni dövlət təkcə güc balansına əsaslanmadan, bilik, təcrübə və standartlar vasitəsilə global gündəmin müəyyənləşdirilməsinə təsir edə bilər. Azərbaycan COP29 zamanı başladığı xətti COP30-da davam etdirərək global normayaratma prosesinə daxil olmaq istədiyini açıq göstərdi. İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı (OECD) ilə tərəfdaşlıq bu iradəni daha da gücləndirir: çünki PISA dünya üzrə təhsil keyfiyyətini ölçən ən etibarlı mexanizmdir və hər hansı indikatorun bu sistemə daxil edilməsi global miqyasda davranış standartı formalaşdırmaq deməkdir. Azərbaycan ilk dəfə bu səviyyədə təhsil siyasətinin arxitekturasına təsir edən aktora çevrilir.

Belemdə keçirilən “Təhsilin yaşllaşdırılması” adlı yüksək səviyyəli dəyirmi masa prosesin yeni mərhələsi oldu. Müzakirələr göstərdi ki, artıq təhsil sistemlərinin yaşıl transformasiyası siyasi tələbə çevrilir və bu tələbin arxasında həm global miqyasda iqlim böhranının dərinləşməsi, həm də ölkələrin sosial-iqtisadi adaptasiya strategiyaları dayanır. Azərbaycan nümayəndə heyətinin təqdimatı burada üç əsas istiqamətdə rezonans doğurdu: ölkənin global təhsil meyarlarının müəyyən edilməsində iştirak iddiası; OECD ilə institusional əməkdaşlığın dərinləşdirilməsi; və ən əsası, COP29-un irsinin konkret mexanizmlərlə davam etdirilməsi.

Elə bu məqamda geniş geosiyasi sual ortaya çıxır: Azərbaycan təhsil diplomatiyasını iqlim diplomatiyasının yeni sütununa çevirə bilirmi? Belem müzakirələri göstərdi ki, bu istiqamətdə ciddi əsaslar mövcuddur. Çünki iqlim savadlılığı artıq gələcək iqtisadi modelin, texnoloji inkişafın, sosial davranışların formalaşdığı

nin hazırlanması, əslində, təhsil sahəsində gələcək global standartların konturlarının çəkilməsi deməkdir. Həmin çərçivə PISA-nın metodologiyasına uyğunlaşdırılmış pilot konseptlərlə dəstəkləndikcə, təşəbbüs artıq ideyadan global ölçmə mexanizminə integrasiya potensialı olan bir siyasi layihəyə çevrilir.

Eyni zamanda, regional ekspert qruplarının formalaşdırılması və müxtəlif ölkələr

masiyası ölkələrin gələcək inkişaf modelini müəyyən edən strateji qərardır.

Azərbaycan nümayəndə heyətinin çıxışı da məhz bu kontekstdə böyük diqqət topladı. Təşəbbüs universallıq iddiası ilə irəli sürülür: iqlim savadlılığı bütün ölkələr üçün minimum bilik standartı kimi təqdim olunur. Müəllim hazırlığının vahid meyarlarla çərçivələndirilməsi isə diqqətdən qaçmayan başqa bir strateji xəttir. Çünki

standartlarını formalaşdıran aktorlardan birinə çevriləcək. İkincisi, inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün yaşıl təhsil fondunun yaradılması perspektivi var; burada Azərbaycan tərəfdaş – mərkəz rolunu oynayaraq, yalnız təşəbbüsün icraçısı deyil, həm də global resursların koordinatoru kimi görünəcək. Üçüncüsü, COP29–COP30 xəttinin institusional irsə çevrilməsi ehtimalı var; COP global təhsil siyasətinin dönüş nöqtəsi kimi yadda qala bilər.

Maraqlı, eyni zamanda kritik sual yaranır: Azərbaycan iqlim diplomatiyasında “enerji ölkəsi” imicini “yenilənən normativ aktor” imicinə çevirə biləcəkmi? Cavab yalnız COP-dan COP-a qədər görülmək işlərin davamlılığı və beynəlxalq təsirin ölçülə bilməsi ilə müəyyən olunacaq. Davamlılıq növbəti illərin təhsil siyasətinin strukturlandırılmasında əsas indikator rolunu oynayacaq. Xatırlatmaq yerinə düşər ki, 2025-ci ilin oktyabrında ADA Universitetində “İqlim Dəyişikliyi üzrə Azərbaycan Universitetləri Şəbəkəsi”nin yaradılması ölkəmizin iqlim diplomatiyası üçün strateji dönüş nöqtəsi oldu. Təşəbbüs ali təhsil müəssisələrini, dövlət qurumları və beynəlxalq tərəfdaşları da birləşdirərək bilik və siyasət integrasiyasını təmin etdi.

strateji çərçivədir. Həmin çərçivəyə təsir göstərmək isə dövlətlərə yeni yumşaq güc resursu qazandırır.

Azərbaycanın təşəbbüsünün əsl əhəmiyyəti də burada üzə çıxır: ölkə yeni normativ məkan yaradır və bu məkan global təhsil siyasətinin gələcək strukturuna təsir etmək potensialı daşıyır. COP30-un Belem müzakirələri bunu bir daha təsdiqlədi – iqlim savadlılığının global standartlara çevrilməsi məsələsi real siyasi gündəmdir və Azərbaycan bu gündəmin aktiv müəlliflərindən biridir.

İndi əsas məsələ odur ki, bu təşəbbüs hansı mərhələdə institusional çərçivəyə çevriləcək və dövlətlərarası konsensus nə dərəcədə genişlənəcək? Sual həm COP30 sonrası dövrün prioritetlərini müəyyən edəcək, həm də Azərbaycanın global təhsil siyasətindəki rolunu daha aydın göstərəcək.

COP29-dan COP30-a uzanan birillik yol Azərbaycanın global iqlim siyasətində yeni mövqelənməsinin formalaşdığı mərhələ oldu. OECD ilə birlikdə iqlim savadlılığı indikatorlarının ilkin çərçivəsi-

üzrə ehtiyacların xəritələşdirilməsi təşəbbüsün beynəlxalq legitimliyini gücləndirən ən vacib komponentlərdən biridir. Azərbaycan bu çərçivədə xüsusən inkişaf etməkdə olan ölkələrə yönəlmiş ikitərəfli məsləhətləşmələrlə özünü həm bilik daşıyıcısı, həm də tərəfdaş kimi təqdim edir. Deməli, Bakı iqlim-təhsil kəsişməsində ortaya çıxan yeni geosiyasi boşluğu dolduran aktor statusu qazanır.

Təşəbbüsün siyasi çəkisi ondan ibarətdir ki, iqlim savadlılığı artıq inkişaf etmiş ölkələrin müzakirə etdiyi mövzudur və bu sahədə liderlik edən inkişaf etməkdə olan ölkələrin sayı çox deyil. Azərbaycan məhz bu nadir mövqedə dayanaraq özünə strateji üstünlük əldə edir: həm reputasiya artırır, həm də global normayaratım prosesinə real təsir imkanları qazanır.

Belemdə keçirilən yüksək səviyyəli dəyirmi masa iqlim savadlılığının təhsil sistemində necə və hansı siyasi çərçivədə yer almalı olduğu ilə bağlı yeni konsensusun formalaşdığını göstərdi. Müzakirələrin məntiqi aydın idi: təhsilin yaşıl transfor-

istənilən kurikulum dəyişikliyinə dayanıqlılığını təmin edən əsas qüvvə məhz müəllimdir. Qeyd etməliyik ki, bu məqam uzun illərdir dünya üzrə ən böyük boşluq kimi qalır və Azərbaycanın bunu prioritet kimi təqdim etməsi təşəbbüsün reallığa əsaslanan tərəfini gücləndirir.

Nəhayət, PISA çərçivəsində ölçülə bilən indikatorların vurğulanması təşəbbüsün sağlam siyasi arxitekturasını göstərir. Ölçülə bilməyən heç bir global standart davamlı ola bilməz. Azərbaycan isə məhz ölçüləbilənlik mexanizmini önə çəkərək böyük dövlətlərin dəstəyi üçün zəruri olan texniki-siyasi ciddiliyi nümayiş etdirir.

COP30-un Belem səhnəsi göstərdi ki, iqlim savadlılığı təşəbbüsü global konsensusun formalaşması üçün potensial mexanizmə çevrilir. Gözlənilən üç istiqamət bu prosesin siyasi nəticələrini müəyyən edə bilər. Birincisi, PISA qiymətləndirmələrinə iqlim indikatorlarının daxil edilməsi, dünya təhsil xəritəsini kökündən dəyişəcək qərar ola bilər. Bu halda Azərbaycan təşəbbüsün mərkəzində dayanaraq, global təhsil

Akademik institutların bu cür birləşməsi elmi potensialı artırmaqla yanaşı, siyasi qərarların sübut-dəlillilə hazırlanmasına və uzunmüddətli təhsil və iqlim siyasətinin effektiv şəkildə qurulmasına imkan yaradır.

Son olaraq qeyd etməliyik ki, əgər təşəbbüs qəbul olunarsa, gələcək nəsillərin təhsil modeli Bakının COP29 masasından başlayacaq və ölkəmiz həm regionda, həm də global miqyasda təhsil diplomatiyasının nümunəvi aktoru kimi tanınacaq.

Şəbnəm ZEYNALOVA,
XQ-nin siyasi analitiki,
siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru